

**Veritat i justícia contra
la impunitat de crims
de lesa humanitat**

Si m'ho permeteu, començo pel final. El proppassat 24 de febrer, l'Estat de Virgínia va aprovar per unanimitat una resolució que expressa "el penediment profund per l'esclavitud d'africans i l'explotació dels americans nadius". Aquesta declaració coincideix amb el 400è aniversari de la primera colònia permanent anglosaxona a les Amèriques, Jamestown, precisament en aquest Estat. És el primer govern nord-americà que demana perdó per l'esclavitud de milions d'africans. Aquest Estat, que va destacar per la lluita cap a la independència respecte el Govern britànic –i per figures com George Washington i Thomas Jefferson–, ara recorda que la Declaració d'Independència proclama que "tots els homes són creats iguals; són dotats pel seu Creador de certs drets inalienables, com la vida, la llibertat i la busca de la felicitat"; i reconeix a continuació que tot i que aquests principis són fonamentals han estat sistemàticament transgredits durant la major part de la història de Virgínia i d'Amèrica del Nord. L'Estat espanyol, que oficialment va abolir l'esclavitud el 1880, hauria de fer un reconeixement anàleg a favor dels descendents d'esclaus d'Àfrica i de Llatinoamèrica.

Què hi té a veure, tot plegat amb Àfrica central avui? Molt. Més del que es pot imaginar. Milions, ¡sí, milions en plural!, de ruandesos i congolesos, sobretot, han estat i encara són víctimes del neoesclavisme salvatge i d'una eliminació violenta i sistemàtica. Un esclavisme del nostre temps, fet amb més perversitat. Avui les nostres consciències no ens permetrien veure esclaus, ni als barris ni a les ciutats. Ja no cal comerciar amb esclaus i portar-los al "nostre món". És preferible –i més barat– que els esclaus treballin a la pròpia terra, sense desplaçar-se, i extreure'n des d'allà el que ens interessa per al nostre benefici. Perquè l'empresa funcioni i disposi de mà d'obra gratuïta només cal que els capatassos estiguin ben pagats i emparats.

L'est de la República Democràtica del Congo és una de les zones més riques del planeta en recursos naturals valuosos, minerals claus i estratègics: coltan, diamants, coure, cobalt, or, cassiterita (estany) i fusta, per esmentar-ne només els més importants. L'afany per aconseguir aquests recursos i l'explotació il·legal que se'n fa no és cap novetat, és veritat. Ja des de 1879 i després de la Conferència de Berlín de 1885, el rei Leopold II de Bèlgica va explotar el Congo com una empresa. Anys més tard, en declarar-se la independència el 30 de juny de 1960 el primer ministre congolès Patrice Lumumba va reclamar també la independència econòmica –a més de la política–, i va advertir del risc que les potències estrangeres volguessin apropiarse dels recursos naturals si arribaven a col·locar un titella al capdavant del país. El 17 de gener de 1961 Lumumba va ser assassinat per la CIA, en temps del general Eisenhower. Després Mobutu va aconseguir arribar al poder el 1965 amb un cop d'estat recolzat pels EUA i Bèlgica, per poder explotar el Zaire com una empresa, i treure'n benefici, tant per ell com per als Estats i les empreses estrangeres que li donaven suport. Mentrestant la majoria de la població vivia literalment en la pobresa en una terra extremadament rica.

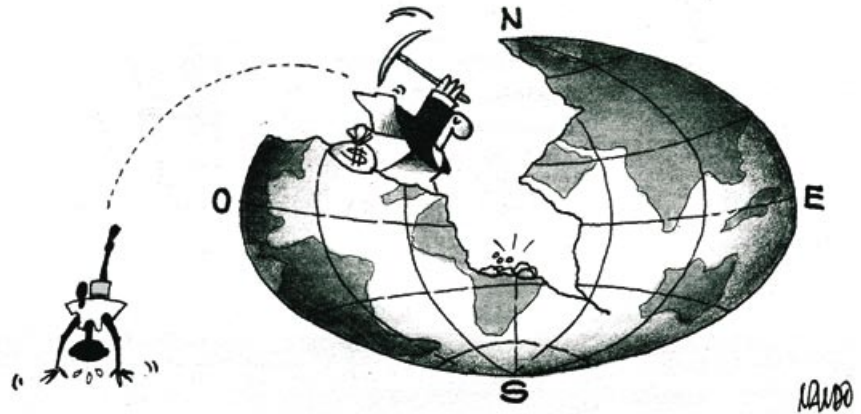
Però la caiguda del Mur de Berlín el 9 de novembre de 1989 va modificar moltes coses. No podem analitzar aquí tots els canvis però podem mirar de comprendre què va suposar per a l'Àfrica central i per al "nostre món". Tot i els grans excessos que es van cometre a altres llocs del planeta, la Guerra Freda va imposar un cert equilibri i prevencions a la URSS i als EUA respecte a Àfrica. Gràcies als arxius desclassificats de la pròpia CIA ara coneixem força detalls de la implicació de la intel·ligència nord-americana a l'Operació Condor del Con Sud d'Amèrica i les dictadures militars de l'Argentina, Xile, el Brasil, el Paraguai, l'Uruguai i Bolívia –moltes van rebre formació en tècniques de guerra psicològica, intel·ligència militar, tortura, interrogatoris i execucions sumàries a la nord-americana School of the Americas– amb desenes de milers de morts, desapareguts i presos, així com també la tutela de la URSS respecte Cuba. De tots és coneguda la "crisi dels míssils d'octubre de 1962" entre els EUA i la URSS que va dur al món fins a un possible conflicte atòmic i el pacte entre Kennedy i Krushev en relació amb la permanència del comunisme a Cuba.

En el "nou ordre mundial" de després de la caiguda del Mur els recursos de l'est del Zaire continuaven sent vistos amb molt bons ulls, però amb una perspectiva. Com hem vist recentment a l'Iraq –i també Palestina– la intel·ligència nord-americana és especialista a detectar i encoratjar divisions internes per treure'n un benefici geoestratègic i geoeconòmic. L'estratègia per posseir el Zaire era la producció d'una guerra desplaçada: la zona d'influència francòfona de l'Àfrica central havia de convertir-se en anglòfona. Això demanava un desplegament en fases. I la primera era Ruanda.

Quan es parla de la tragèdia de Ruanda tots pensem en el genocidi de 1994. Va ser terrible. Elements extremistes de la majoria hutu organitzats per l'establishment van massacrar centenars de milers de víctimes innocents, majoritàriament tutsis i hutus moderats. El detonant fou l'atemptat terrorista que va provocar la mort dels presidents hutus de Ruanda i Burundi Juvenal Habyarimana i Cyprien Ntaryimira, respectivament. 937.000 van ser les víctimes segons les xifres oficials de l'actual Govern ruandès. La versió oficial de la història s'acaba aquí. Poc més es diu de Ruanda, i si s'intenta entendre aquest episodi contextualitzant-lo, llavors es diu que la ment occidental no podem entendre'l, que es tracta de lluites tribals. Així que, a part d'aquesta versió oficial, que aparenta ser clara i diàfana, resulta que és millor no entrar més endins perquè no aconseguirem entendre res..., la veritat és que darrere de tot això hi ha una història amagada i una veritat ocultada.

Tornem a la caiguda del Mur i a Ruanda. No feia ni un any de la caiguda del Mur que un grup de militars tutsis que formaven part dels serveis secrets de la National Resistance Army d'Uganda –en aquell temps, l'aliat principal dels EUA i de la Gran Bretanya– van decidir envair militarment el país pel nord per la frontera ugandesa, agrupats al Front Patriòtic Ruandès (FPR). L'1 d'octubre de 1990, 2.400 militars tutsis ruandesos, amb el suport militar i logístic d'Uganda, envaeixen el nord de Ruanda, causen milers de víctimes hutus i aconsegueixen arribar només tres setmanes després a cent quilòmetres de la capital, Kigali. El general major

d'aquesta operació, Fred Rwigema, va ser assassinat poques setmanes després en circumstàncies tènues, sembla ser que era partidari de conquerir el poder amb el mínim de baixes de població civil possibles. El president ugandès Museveni va imposar el comandament dels batallons a un home clau en aquesta història, Paul Kagame, que estava completant la formació militar dels EUA en el programa International Military Education and Training (així com d'altres oficials del FPR/APR i militars ugandesos que es van formar militarment amb el mateix tipus d'entrenaments que els de la School of the Americas a Ford Leavenworth, Kansas i de Fort Bragg, North Carolina). Per testimonis clau sabem que "Pilato", així és com se'l coneixia, no va ser ben rebut pels militars tutsis perquè el consideraven no apte ni físicament ni psíquica. A partir del 22 d'octubre de 1990 Kagame va prendre el comandament militar del FPR i de l'operació militar que pretenia fer-se amb el poder. Durant els quatre anys següents el FPR va desplegar diferents tècniques militars i atacs terroristes que van causar la mort de prop de 40.000 hutus al nord de Ruanda.

lenges agrupats a l'AFDL. Més de 300.000 refugiats hutus ruandesos són massacrats sistemàticament amb armament pesat i lleuger i molts d'ells són perseguits per la selva zaireses fins a l'altra punta del país, 2.000 quilòmetres més enllà, segons han documentat l'ONU i altres organitzacions internacionals. Entre d'altres, cal destacar el testimoniatge valent i equilibrat de la sociòloga ruandesa Beatrice Umutesi, una refugiada supervivent d'aquestes matances, que reflecteix vivament el sofriment de tot un poble (vegeu el seu llibre *Fugir o morir al Zaire: la vivència d'una refugiada ruandesa*). Nadons, nens, dones, homes i ancians van ser assassinats cruelment amb armes de foc, malalties, fam, agressions sexuals sistemàtiques o una combinació de tot això mentre l'organisme dels refugiats de l'ONU (l'ACNUR) els abandonava a la seva sort o, en el pitjor dels casos, els repatriava forçosament a presons o bé eren assassinats a Ruanda.

Milions d'africans han estat i encara són víctimes del neoesclavisme salvatge i d'una eliminació violenta i sistemàtica

Ara sabem, gràcies a la investigació del jutge antiterrorista francès J. L. Bruguière i de testimonis clau com l'exmilitar del FPR/APR Abdul Ruzibiza, que l'atemptat amb míssils de terra i aire estrangers als dos presidents hutus de Ruanda i Burundi l'havia organitzat amb anticipació el High Command del FPR/APR, amb Paul Kagame i James Kabarebe al capdavant, amb l'objectiu de generar un caos a tot el país i arribar al poder per la força amb més facilitat. Sabem també que les hores immediatament següents d'aquest atemptat almenys vuit batallons del FPR/APR coordinen les seves accions militars en direcció a la capital. Després que el FPR pren el poder per la força al juliol de 1994, sabem per testimonis claus com l'exministre d'Exteriors ruandès, Jean Marie Ndayigimana, que Robert Gersony, investigador nord-americà, va redactar un informe confidencial –que encara avui roman embargat per l'ONU– que detallava la mort de 30.000 hutus ruandesos entre juliol i octubre de 1994. Carla del Ponte, la que era llavors fiscal en cap del Tribunal Internacional per Ruanda, va ser cessada recentment de les seves funcions per investigar i aportar proves dels crims del FPR/APR durant el 1994, a més d'investigar i aconseguir la condemna dels responsables hutus.

I arribem novament al Zaire. Com a conseqüència dels fets ocorreguts el 1994 més d'un milió d'hutus ruandesos es van establir a camps de refugiats a la frontera entre el Zaire i Ruanda. Molts dels enclavaments dels camps de refugiats coincidien amb zones conegudes pels jaciments minerals. Ja des de 1995 Ruanda entra en contacte amb els tutsis zairesos (anomenats *banyamulenges*) i durant aquest any i principi de 1996 entrena futurs quadres militars. Kagame es reuneix aquell any amb els responsables del Pentàgon i de l'Administració nord-americana. A l'octubre de 1996 els exèrcits de Ruanda, Uganda i Burundi envaeixen el Zaire, amb l'assistència militar i logística nord-americana i acompanyats per tutsis *banyamu-*

Segons Wayne Madsen, un investigador nord-americà i antic membre de la National Security Agency, la companyia americana Brown & Root (subdivisió de Halliburton, llavors presidida per Dick Cheney) està implicada en l'entrenament de forces del FPR i dóna suport logístic a aquestes tropes al Zaire. Mentre es produeix la invasió i les massacres el FPR/APR i les forces ugandeses es dediquen al saqueig sistemàtic de coltan –mineral molt buscat en plena expansió dels telèfons mòbils, ordinadors portàtils, satèl·lits, etc.– or, diamants, coure i cobalt i algunes companyies mineres de capital nord-americà obtenen concessions d'explotació, com per exemple American Mineral Fields i Barric Gold Co (de la qual l'expresident G. Bush era membre del Consell d'Administració). L'investigador nord-americà Keith Harmon destaca que en ocasions les multinacionals subministren material militar i logístic a canvi d'explotacions i posteriors concessions mineres de territoris claus, com les mines d'or de Quilo-Moto. Cynthia McKinney, congressista afroamericana seguidora de Martin Luther King Jr. i enviada especial de Clinton als Grans Llacs africans va tornar als EUA i va posar de manifest les greus responsabilitats de l'Administració nord-americana en els crims contra la humanitat que es perpetraven al Zaire. Posteriorment una delegació d'experts enviats pel secretari general de l'ONU va detallar amb quatre informes demolidors la responsabilitat del FPR/APR i l'exèrcit d'Uganda en el saqueig de guerra d'aquests minerals estratègics, així com la responsabilitat de multinacionals occidentals en l'explotació il·legal d'aquests recursos que serveixen per finançar la guerra i seguir amb els crims contra la humanitat (el primer d'aquests informes, liderat per la diplomàtica africana Safiatou Ba-N'Daw, va marcar un abans i un després, malgrat que una part molt delicada d'aquest informe va quedar embargada per l'ONU). En són alguns exemples Finmining Ltd, Cogem, Sogem, Cogecom (Bèlgica),

En primer pla Josep Mª Sirera (germà de Flors Sirera) i, en segon pla podem veure Adolfo Pérez-Esquivel (Premi Nobel de la Pau 1980), Juan Carrero (candidat a Premi Nobel de la Pau i ànima d'aquesta acció), diputats catalans a les Corts espanyoles, Xavier Rubio (regidor de Manresa) i l'autor de l'article, acompanyats de la quarantena de ruandesos que van acudir a l'Audiència Nacional per presentar la querella.

Afirmex (la Gran Bretanya), Finconord (el Pakistan), Raremet (l'Índia), etc. Seguint la tònica de l'ONU, organitzacions com Global Witness o IPIS han investigat i han aportat proves complementàries d'aquests crims de guerra de saqueig o complicitat amb crims contra la humanitat. Els experts de l'ONU van acreditar l'exportació de diamants per part de Ruanda tot i que aquest país ni produeix ni exporta diamants oficialment; així mateix calculen que només amb el coltan, Ruanda va poder obtenir en divuit mesos almenys 250 milions de dòlars de beneficis, una quantitat que es considera suficient per sostenir la presència del FPR/APR al Zaire i a la República Democràtica del Congo.

I continuant amb el Zaire, anomenada ja República Democràtica del Congo, els exèrcits de Ruanda i Uganda van tornar a envair aquest país el 1998, en una segona guerra d'ocupació. Van continuar els crims internacionals, i van causar des d'aquest any fins al 2006, 4,8 milions de víctimes innocents, de manera directa o indirecta atribuïbles a aquest conflicte, segons la també organització nord-americana Internacional Rescue Committee, l'ONU i la Unió Europea. El conflicte que ha produït més víctimes mortals des de la Segona Guerra Mundial, segons paraules de Moreno Ocampo, fiscal en cap de la Cort Penal Internacional.

Enmig de tot aquest enrenou nou persones –catalans, bascos, andalús, i del centre de l'Estat espanyol, totes víctimes excepcionals– han perdut la vida de forma violenta quan exercien el compromís d'assistir la població necessitada: Joaquim Vallmajó Sala, missioner a Àfrica, segrestat, torturat i assassinat pel FPR a Byumba (Ruanda) el 26 d'abril de 1994; Servando Major García; Julio Rodríguez Jorge; Miguel Ángel Illa; Lucio De La Fuente i Fernando De la Fuente, germans Maristas, assassinats pel FPR a Bugobe (República Democràtica del Congo) el 31 d'octubre de 1996; Mª Flors Sirera Fortuny; Manuel

Madrazo Osuna i Luis Valtueña Gallego, membres de l'ONG Metges del Món, assassinats pel FPR a Ruhengeri (Ruanda) el 18 de gener de 1997; Isidro Uzcudun Pouso, missioner de la diòcesi de Donosti, assassinat pel FPR a Mugina (Ruanda) el 10 de juny de 2000. Els familiars de les víctimes, el promotor de l'acció Juan Carrero, el premi Nobel de la Pau Adolfo Pérez-Esquivel, la llavors congressista Cynthia McKinney, els ajuntaments de Figueres, Manresa, Sevilla i Navarra, i nombroses ONGD nacionals i internacionals van interposar una acció de justícia d'acord amb el principi de justícia universal, una querella que des de 2005 investiga l'Audiència Nacional espanyola.

Tornant ara al principi de l'article, el saqueig i l'explotació il·legal d'aquests minerals es duu a terme per una massa anònima d'esclaus africans, vigilada pels capatassos ruandesos i ugandesos que en treuen profit, tot i que el gruix del botí surt d'Àfrica, i tot això sense la necessitat de desplaçar aquests esclaus, ja que són explotats en propi terreny. A moltes mines hi ha nens que treballen de sol a sol en condicions infrahumanes; així com també s'exploten presidaris de presons ruandeses, la major part dels quals no tenen cap procés i hi són sense cap imputació concreta (només una genèrica de "genocida"), no tenen advocats que els defensin..., i són confinats a les mines, "alliberats" de la presó a canvi de res.

Els esclaus persisteixen i el penediment de Virgínia cau en l'oblit d'Àfrica, amb els africans com a víctimes altre cop.

Aquest entremat d'accions criminals internacionals i crims contra la humanitat, d'interessos geoeconòmics i geoestratègics han gaudit fins ara de total impunitat. Els experts de l'ONU demanen reiteradament que s'investiguin i es jutgin els responsables. El secretari general denuncia des de 1998 el cercle viciós de violacions dels drets humans i venjança sustentat per la impunitat: "...per restablir la pau i l'estabilitat duradores a la regió és indispensable posar fi a aquest cicle. Els culpables d'aquestes violacions han de retre comptes", comunica al Consell de Seguretat. L'ONU no ha creat un Tribunal Internacional ad hoc, ni ha decidit estendre la competència del Tribunal Internacional de Ruanda ni dels Tribunals nacionals de la República Democràtica del Congo per investigar aquests crims. Només els tribunals espanyols ho estant fent en aquests moment.

Tal com assenyala la resolució de Virgínia amb què començàvem aquest article, lamentar els errors del passat no els restableix, però l'esperit del veritable penediment promou la reconciliació i la cura. Cal treure a la llum aquestes veritats ocultades, aquest és el primer pas. I encara que no n'hi hagi prou, es fa imprescindible ..., per no trigar quaranta anys a fer justícia, o quatre-cents més a penedir-nos del que entre tots en vam ser responsables.

Jordi Palou-Loverdos

Advocat. Mediator de conflictes. Representant legal de les víctimes i del Fòrum Internacional per la Veritat i la Justícia a l'Àfrica dels Grans Llacs. Membre de l'Internacional Criminal Bar. Advocat de la Cort Penal Internacional.